

Redmer Alma, Rijksarchief Drenthe/NL

Familieverbanden tussen de Noord-Nederlandse adel en Oostfrieese adel 15de en 16de eeuw

Migratie en familierelaties

Vanaf dat de vroegste bronnen langzaam beginnen vloeien - eind veertiende eeuw - treffen we familierelaties tussen families aan de beide zijden van de Eems aan. Dit betreft vrijwel uitsluitend adellijke geslachten, omdat we alleen daarvan over voldoende genealogische informatie beschikken om verwantschappen aan te tonen. De titel van dit symposium spreekt over 'migratie' en in de periode waarover we hier te spreken komen, vallen de beide begrippen, migratie en interregionale verwantschap, doorgaans samen: het aanknopen van een familierelatie tussen twee families uit verschillende gebieden is het gevolg van een huwelijk en dat impliceert de migratie van minstens één persoon. Andersom is de migratie in de praktijk altijd het gevolg van een huwelijk of het erven van goederen van een verwant die al eerder een interregionaal huwelijk had gesloten. Een van de zeldzame uitzonderingen is migratie ten gevolge van politieke strijd of godsdiensttwisten, maar als dat een blijvend verblijf in het buitenland oplevert, volgen hier doorgaans huwelijken op, al of niet in de volgende generaties. Hetzelfde geldt voor personen die in dienst treden van een buitenlandse heer of stad.

Geografische identiteit

Migratie is de verhuizing over een grens, in engere zin over een landsgrens. In die zin is de verhuizing van middeleeuws Hunsingo naar Fivelingo een migratie, net als van Emsingerland naar Norderland. Het is dus zaak om ons bij onderzoek naar middeleeuwse migratie als eerste te wijden aan de vraag wat een (lands)grens in die periode precies is. Bezien we een kaart met de inde-

ling van de Friese landen in de Late Middeleeuwen¹, dan doet die zich voor als een moderne kaart met grenzen maar er is een wezenlijk verschil. Voor zover het ontgonnen en bewoonde gebieden betrof waren de grenzen, net als tegenwoordig, exacte grenzen, lijnen in het landschap. In de overige gebieden waren de grenzen kilometers brede stroken zee, veen of moeras. De grenzen werden echter, anders dan tegenwoordig, gevormd van onderaf en niet door de indeling in gebieden door bovenregionale heren. Anders dan tegenwoordig was er verder geen uniformiteit in niveau. Een moderne kaart geeft provincies en gemeenten, arrondissementen en kantons of, aan Duitse zijde, landkreitsen en gemeenten, waarbij de status van ieder onderdeel geheel of grotendeels gelijk is en de zelfde organisatie kent als de andere op hetzelfde niveau. In de Middeleeuwen ligt dat geheel anders. De omvang en wijze van organisatie van landsgemeenten, ambachten, rechtsstoelen, grietenijen is per territorium verschillend. Zij zijn het gevolg daarvan dat zijn het gevolg van de eigen ontwikkelingen van die gebieden en hebben daarom de neiging te divergeren. Naast deze tendens is er echter tegelijkertijd een neiging tot convergentie, deels omdat men verworvenheden van andere gebieden overneemt, deels omdat samenwerking tussen gebieden dat praktisch maakt. Bij dit laatste kan men denken aan de oprichting van een gerechtelijke instantie van hoger beroep met bovenregionale competentie, als de Upstalsboom. Deze twee gelijktijdige ontwikkelingen maken het buitengewoon lastig om de rechterlijke en bestuurlijke organisatie van de Friese landen in kaart te brengen.

Naast de (interne) organisatie is ook de ssoevereiniteit minder uniform en wezenlijk anders geregeld. Het ligt voor de hand om de verschillende terrae en landsgemeenten als soevereine landen te beschouwen, maar dit zou een anachronistische toepassing van het begrip 'land' zijn. Als een landsgemeente een politiek besluit neemt (bijvoorbeeld bij het aangaan van een verbond), kunnen onderhorige ambachten een afwijkende keuze maken. Zij zijn dus niet per definitie onderworpen aan de wil van de landsgemeente, zoals tegenwoordig gemeenten uiteindelijk zich aan staatsbesluiten dienen te conformeren². Dit fundamentele verschil leidde er toe dat de indeling van de Friese landen in ambachten, rechtstoelen of andere eenheden door de eeuwen heen aan wijziging onderhevig was. De beslissing om voortaan tot een ander land te gaan behoren

1 Voor een overzicht van de indeling van de Friese landen zie men: Hajo VAN LENGEN, 'Tota Frisia. Sieben Seelande und mehr. Die territoriale Gliederung des freien Frieslands im Mittelalter', in: *Die Friesische Freiheit des Mittelalters – Leben und Legende*, Aurich 2003.

2 Zie over deze problematiek verder: Redmer H. ALMA, 'De Middeleeuwen in de Middeleeuwen', in: E. KNOL; J.M.M. HERMANS; M. DRIEBERGEN red., *Hel en hemel. De Middeleeuwen in het Noorden*, Groningen 2001, 130–137.

werd niet van bovenaf genomen, zoals tegenwoordig en in de Middeleeuwen in landsheerlijke gebieden, maar was een besluit van het verhuizende territorium zelf.

Is het al lastig om de formele identiteit in de Friese landen te bepalen, nog lastiger is het om vast te stellen door welk niveau van indeling de identiteit van inwoners werd bepaald. Voelde men zich een inwoner van Uithuizen, Oosteraamt, Hunsingo, de Ommelanden of de Friese landen? Daarvan is afhankelijk of men een verhuizing naar een ander dorp of gebied als 'migratie' ervoer. In het kader van dit opstel betrekken we het begrip migratie op de gebieden aan de beide zijden van de Eems, omdat dat een duidelijke grens aangeeft en tot op de dag van vandaag de staatsgrens vormt. Die letterlijke waterscheiding bestond stroomafwaarts vanaf Emden en breidde zich pas na de doorbraak van de Dollard naar het zuidoosten uit. Vanaf het begin van de vijftiende eeuw tekende de huidige staatsgrens zich af als de scheidslijn tussen de invloedssferen van de stad Groningen en de graven van Oost-Friesland. Het ontstaan van de Dollard zorgde ervoor dat deze grens het oude Reiderland doorsneed. De structuur van de verschillende kavels bevestigt dat bij de daaropvolgende inpoldering van de Dollard en de ontginning van de venen en moerassen ten zuiden daarvan, de landsgrens als uitgangspunt werd genomen. In sociaal opzicht werd de landsgrens in de Dollardpolders als minder scheidend ervaren. Het is de vraag of een landbouwer die van de Stadspolder naar de Landschapspolder trok dat zelf als een 'migratie' ervoer of enkel als een verhuizing. Het moge duidelijk zijn deze vraag lastig te beantwoorden is vóór de inbraken van de Dollard en de periode dat de huidige staatsgrenzen hun vorm kregen.

Eenheid en verscheidenheid

Vaak worden Noord-Nederland, en dan met name de provincie Groningen, en Oost-Friesland als één samenhangend cultureel gebied gezien, waarbij de landsgrens ondergeschikt is. Zeker wanneer Noord-Nederland zich af zet tegen Holland, net als Oost-Friesland tegen de rest van Duitsland, springt een zekere culturele eenheid in het oog, met name op het terrein van taal, volksaard, landschap, godsdienst en een vergelijkbare perifere positie ten opzichte de rest van de natie. Deze wederzijds gevoelde grensoverschrijdende verbondenheid vormt een bevestiging van de eigen identiteit en heeft een emancipatoire lading. Aanknopingspunten in de geschiedenis van de beide gebieden voor deze eenheid, zoals het Upstalsboomverband, worden gretig omarmd en er wordt soms een groter historisch belang aan toegekend dan de bronnen rechtvaardigen.

Dat laat echter onverlet dat de verbondenheid tussen de Friese landen aan beide zijden van de Eems in de late Middeleeuwen groot was. De belangrijkste gemeenschappelijke noemer was het ontbreken van landsheren. Tot de vestiging van het graafschap Oost-Friesland deelden de Friese landen deze voor Noordwest-Europa unieke staatkundige positie en zij werden, zeker ten opzichte van andere landen, daardoor in zeker opzicht als één natie beschouwd. Vanuit Italië bezien was men Fries en niet Duitser of Nederlander. De ideologische lading van de term 'Fries', gekoppeld aan 'vrijheid', was zelfs zo aantrekkelijk dat ook stad-Groningers zich die nationaliteit aanmaten als het zo uitkwam.

De landsheerloosheid had een grote uniformiteit in recht, rechtsdenken en rechterlijke organisatie tot gevolg. De rechtsbronnen van de verschillende Friese landen kenden een voortdurende wisselwerking, al of niet aangepast aan het vigerende gewoonterecht, waardoor het nauwelijks vast te stellen is hoe het Fivelgoër of Emsinger recht er precies uitzag. Men zocht het recht waar men het kon vinden en dat was in eerste instantie (tot de 15de eeuw) het Friese recht van eigen of naburige gebieden. Bestuur en rechtspraak waren georganiseerd op het niveau van de (stemgerechtigde) inwoners van de landsgemeenten, en werd dus gedragen door (het gegoede deel van) de bevolking. Een heer of overheid die de mogelijkheid had om toe te zien op naleving, bestond niet. De landsgemeenten, de gezamenlijke bevolking, droegen daar zorg voor, waarbij in de praktijk de machtigste edelen het voortouw namen. Hun rol kon zowel bijdragen tot het herstel van de vrede als tot het ontwrichten van een evenwicht. De macht van de Friese edelman werd bepaald door zijn eigen vermogen en dat van zijn verwanten en niet door zijn relatie tot een landsheer, zoals elders in Europa. Rechterlijke functies konden daarom het effectiefst - dat wil zeggen met de mogelijkheid tot executie van vonnissen - worden vervuld door vermogende en machtige hoofdelingen. Die overeenkomst van de middeleeuwse Friese rechterlijke organisatie had tot gevolg dat huwelijkspartners binnen de adel bij voorkeur in dat gebied gevonden werden.

Ten slotte verbond de overeenkomst in de schrijf- en spreektaal de Friese landen in de Middeleeuwen. Groningen en Oost-Friesland delen de overgang van het Oudfries naar het Middelnederduits; Friesland ten westen van de Lauwers bleef friestalig. Het is ongetwijfeld niet voor niets dat de verbondenheid tussen de eerst genoemde gebieden het sterkst gebleven is.

Bronnen

Bij het onderzoek naar verbreiding van families en interregionale familieverbanden hebben genealogen en historici vaak de neiging om de globalisering in omgekeerde zin te extrapoleren, dat wil zeggen: ervan uit te gaan dat de geografische verspreiding van een familie tot een steeds kleiner gebied is te beperken. Een geslacht stamt bijvoorbeeld 'oorspronkelijk uit Farmsum' of is 'oorspronkelijk een Fivelgoër familie'. Daarmee wordt dan aangeduid dat men de plaats waar de oudst bekende stamvader woonachtig of gegoed was, heeft kunnen vaststellen. Zeker ten aanzien van adellijke en landbouwersfamilies blijkt echter vaak dat deze ook in de 15de en 16de eeuw buiten de regio trouwden. Er zijn verschillende familienetwerken aantoonbaar, zelfs bij het geringe aantal beschikbare bronnen, die in die periode een grote verbreiding kenden. Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat in veel gevallen de generaties vóór de 'oorsprong' evenzo niet aan één plaats gebonden waren.

De idee dat de leefwereld naar mate men verder terug gaat in de tijd, ineenkromp wordt in hoge mate ingegeven door het gebrek aan bronnen. De weinige gegevens die we uit de 14de eeuw kennen, worden met het scheermes van Occam als voornaamste werktuig zo veel mogelijk tot een samenhangend geheel aaneengesmeed. Methodologisch is dat juist, maar conceptueel niet. De onderzoeker moet erkennen dat hij over die periode nauwelijks is ingelicht en dat het aantal disparaat overgeleverde gegevens niet representatief is voor de complexiteit van de toenmalige maatschappij. De 14de-eeuwer was een niet minder complex wezen dan de moderne mens.

Adellijke migratie in de middeleeuwen

Deze uitgebreide inleiding over grenzen en identiteit is noodzakelijk om te begrijpen dat een eenvoudige lijst met familierelaties over de Eems niet kan volstaan om het begrip adellijke migratie inzichtelijk te maken. Een dergelijke lijst zou tot de conclusies leiden die men tevoren verwacht: we vinden in de 16de eeuw meer migratie dan in de 14de eeuw en het zijn vooral personen uit het oosten van de provincie Groningen die hun huwelijkspartner vinden in het westen van Oost-Friesland. Na het voorgaande is duidelijk dat dat een schijnzekerheid oplevert, wat het wezen van 'migratie' niet raakt. Dat wil niet zeggen dat er niet enige tendensen te schetsen zijn. Beschouwt men de Omme-landen als één referentiegebied, dan zijn er getalsmatig duidelijk de meeste familierelaties (en dus migratie) waarneembaar met de stad Groningen, gevolgd

door Oost-Friesland, Drenthe, Overijssel, Oldambt en Westerwolde, en pas ver daarna door Westerlauwers Friesland. Verklaringen zijn hiervoor te geven, op demografische en staatkundige gronden, maar niet alles is verklaarbaar. Zo is nog niet duidelijk waarom de Fries-Groninger grens een grotere hindernis lijkt te zijn dan de Eems.

De tot op zekere hoogte vergelijkbare structuur van de Friese adel van Vlie tot Wezer is dus op zich nog geen garantie voor nauwe familiebanden.

Vanaf dat in de 13de eeuw de bronnen ons spaarzaam inlichten is de adel in de Friese landen prominent aanwezig. De precieze sociale geleding in die vroege periode laat zich moeilijk omschrijven, maar het is duidelijk dat er kleine zowel als machtige hoofdelingen onder hen zijn, die te midden van en naast de landsgemeenten functioneren. In het laatst van de veertiende eeuw komt de betrekkelijke eenvormigheid onder druk te staan als in het oosten de macht van een aantal hoofdelingen zodanig groeit dat zij de landsgemeenten overvleugelen en verschillende hoofdelingen zich verbinden met buitenlandse heren als de graaf van Holland of andere machtige bondgenoten. De opkomst van de landshoofdelingen is het duidelijkst in Oost-Friesland te onderscheiden, maar de positie van geslachten aan de andere kant van de Eems als Ripperda, Houwerda, Gockinga, Addinga en Onsta vertoont veel overeenkomsten. Het is geen toeval dat juist deze families opvallen door interregionale huwelijken die door hun leden gesloten werden, onder andere met Oostfriezen. Daarbij moet natuurlijk wel bedacht worden dat we ten aanzien van familierelaties van de lagere adel tot de vijftiende eeuw minder goed geïnformeerd worden door de bronnen.

In Oost-Friesland verandert de structuur van de hoofdelingenadel met het ontstaan van het graafschap Oost-Friesland in de tweede helft van de vijftiende eeuw onder de graven Ulrich en Edzard de Grote. De ambities van deze laatste in westelijke richting, aanvankelijk in nauwe samenwerking met de Ommelander hoofdelingen lijken tot een toename van het aantal huwelijken over de Eems te hebben geleid, zeker nadat zijn aspiraties in 1506 bekroond werden door zijn inhuldiging als feitelijk heer van Stad en Lande. Het is niet voor niets dat in die jaren ook een aantal huwelijken tussen Oostfriezen en inwoners van de stad Groningen aanwijsbaar zijn.

Nadat de staatkundige banden tussen beide gebieden in de jaren vanaf 1514 verbroken zijn, blijven huwelijken tussen de Ommelander en Oostfriese adel onverminderd voorkomen. Een nog niet uitputtend onderzocht verschijnsel in de 16de eeuw is dat van de tussenlaag tussen adel en niet-adel, in Oost-Friesland, Friesland en, in mindere mate, in Groningen soms aangeduid als 'heerschappen', waarbij we aan Ommelander zijde kunnen denken aan families als Ten Holte en Grevingh, en aan gene zijde van de Eems aan Aldringa en Crumminga.

Dat ook dergelijke families door huwelijk met elkaar verbonden werden, geeft aan dat internationale huwelijken niet alleen verklaard kunnen worden door een krappe huwelijksmarkt van de machtigste hoofdelingen. Er is sprake van een algemeen patroon, niet geheel afhankelijk van de sociale status van de families.

In de verdere zestiende eeuw gaan de Ommelanden en Oost-Friesland in staatkundig opzicht een eigen weg, maar meer dan ooit worden zij door de geschiedenis tijdelijk met elkaar verbonden. De vroege overgang van Oost-Friesland naar de Reformatie in 1528 dreef katholieke families als Ubbena naar de Ommelanden, terwijl protestanten juist hun bescherming in het oosten vonden. Met de toetreding van Stad en Lande tot de Republiek der Verenigde Nederlanden was de scheiding definitief: het aantal adellijke huwelijken over de Eems nam af, om overigens nooit geheel te verdwijnen.

Het geslacht Houwerda

Weinig families zijn zo geschikt om de verschillende facetten van de hierboven geschetste ontwikkelingen te illustreren als het geslacht Houwerda. We doen dit hier aan de hand van een handschriftgenealogie, aan het eind van de 16de eeuw opgesteld door een lid van de tak te Uphusen³. Deze genealogie is niet geheel compleet, maar wel zeer betrouwbaar en overeenkomend met onze kennis uit andere bronnen. Interessant is deze specifieke genealogie omdat zij aangeeft wat de opstellers wel of geen relevante takken van het geslacht achtten die voor opneming in aanmerking kwamen.

De genealogie vangt aan met de stamvader Aylko Houwerda te Termunten en zijn zuster Eltke. Hun vader Menne, die in de genealogie niet met name wordt genoemd, verkreeg in het begin van de 15de eeuw een positie in het Klei-Oldambt (Menterne, de streek rond Termunten tegen de Eems), vergelijkbaar met de Oostfriese *Landeshäuptlinge*. In 1398 droeg hij samen met Tammo Gockinga het Oldambt in eigendom aan de graaf van Holland op om het weer in leen terug te ontvangen. Nadat zijn zoon Aylko door de stad Groningen verslagen was, verloor het geslacht deze positie en verschoof de machtspositie van Aylko's kinderen naar Appingedam. Zij traden daar in de voetsporen van de familie van hun moeder, de erfdochter Hisse Snelgersma. De oudste zoon Snelger huwde Ocke van Oldersum, die de heerlijkheden Uphusen, Wolthusen en Marienwehr

³ Vgl. StAE, I. Registratur, oud Nr. 703.

aanbracht. Zijn tak bleef vrijwel geheel op Oost-Friesland gericht tot haar uitserven omstreeks 1600.

De tweede zoon, Omko, liet een erfdochter Ailke Houwerda († 1497) na die huwde met Haye Ripperda te Farmsum. Drie van diens zonen vonden een bruid in Oost-Friesland, terwijl de vierde zoon, dr. Unico, pastoor te Appingedam en proost te Emden was. Ook de generaties daarna vestigden zich aan beide zijden van de Eems en vonden daar eveneens hun partners. De takken Ripperda te Hinte en Petkum stammen hieruit.

Aylko's derde zoon Menne bleef in Appingedam gevestigd, net als de volgende drie generaties van zijn nazaten. Oostfriese echtgenotes vinden we in deze tak nauwelijks. Mennes gelijknamige kleinzoon huwde Esse Poppinge, die een verwant in de negende graad was, zoals we aan de handschriftgenealogie kunnen ontlenen.

Deze genealogie behandelt namelijk niet alleen de nazaten die in de mannelijke lijn van de stamvader Aylko afstamden, maar ook verschillende nazaten van zijn zuster Eltke. Deze zuster was, volgens aantekeningen van Ubbo Emmius, gehuwd met Frederick to Reide en haar dochter Esse huwde Campo to Logum, onder de rook van Emden. Tot hun nazaten behoorde de Emders familie Wyncken, waarvan een tak zich in de eerste helft van de 16de eeuw te Appingedam vestigde. Deze Ommelander tak wordt in de handschriftgenealogie nog een generatie gevolgd. Via een andere tak waren Esse en Campo to Logum via Larrelt grootouders van Tidde Poppinge, te Appingedam, en zijn zuster Esse, die de vrouw van Menne Houwerda werd. Deze laatsten lieten één zoon, Snelger, na, gehuwd met een Overijsselse edelvrouw, maar met zijn kinderloos overlijden stierf de Damster tak van de Houwerda's in mannelijke lijn uit. Snelgers zuster Jetke trouwde met een Fries, Pybe Meckema die de positie op de borg Snelgersma in Appingedam voortzette. Een andere zuster Esse, huwde de in Oost-Friesland woonachtige Jurgen Coehoorn en uit dit huwelijk stamt in de vrouwelijke lijn het geslacht Coehoorn, waarvan de vestingbouwer Menno baron van Coehoorn de beroemdste vertegenwoordiger is. Dit geslacht was in de navolgende generaties voornamelijk op Friesland gericht.

Uit deze schets blijkt duidelijk dat we in het geval van het geslacht Houwerda niet van een Ommelander of Oost-Friese familie kunnen spreken. De tak te Appingedam kan als Ommelands worden gekarakteriseerd, terwijl die te Uphusen duidelijk Oost-Fries was. De nazaten, in de vrouwelijke lijn, van Omko en Eltke trokken gedurende meerdere eeuwen verschillende keren de Eems over, om in veel gevallen vanaf de zestiende eeuw ook de Friese landen te verlaten. Niet alleen de nazaten die een vooraanstaande adellijke positie bekleedden, maar ook de minder aanzienlijke onder hen, bleven de bovenregionale huwelijksmarkt

aanspreken. In eerste instantie lijkt het duidelijk dat de oorsprong van het geslacht aan de Groninger zijde van de Eems lag, in Termunten, maar op de keper beschouwd weten we van het voorgeslacht van de stamvader Menne Houwerda niets. Een karakterisering van de Houwerda's als 'oorspronkelijk' afkomstig uit Termunten, zou enkel gebaseerd zijn op de onbekendheid met enige andere gegevens. Er is geen reden om uit te sluiten dat in de 14de eeuw de familie over een wijd verbreid familienetwerk beschikte en dat haar herkomst voordien niet ergens anders lag. De vroege relaties met personen te Reide, Geerdswehr, Logum en Larrelt, geven al aan dat de Eems bij Emden in die tijd noch haar latere breedte, noch haar positie als grensrivier kende. Termunten en Larrelt lagen rond 1400 veel dichterbij elkaar dan een paar eeuwen later.

De familie Houwerda is in verschillende opzichten representatief met betrekking tot de bovenregionale huwelijken: de huwelijken naar weerszijden van de Eems zijn niet beperkt tot de periode dat zij een bovenregionale positie bekleedden. Ook de tak te Appingedam, die in aanzien behoorlijk had ingeboet, vond verschillende partners buiten de Ommelanden. De tak te Uphusen werd onder Edzard de Grote door huwelijk verbonden met de Drentse Van den Cloosters, maar vond verder geen relaties meer van over de Eems. Dit wordt fraai geïllustreerd door de orgelluiken uit de kerk van Uphusen: van de zestien kwartieren is slechts dat van Houwerda als Ommelands te karakteriseren.

Onder de nazaten van de Houwerda's geeft de stamboom ook families als Wyncken uit Emden en Poppinge uit Houwingaham, geslachten met oude hoofdelingenafstammingen, maar hun adeldom was in de 16de eeuw niet ondubbelzinnig. De Houwerda's van Uphusen waren zich echter nog altijd bewust van de verwantschap en verbondenheid met deze 'heerschappen'.

Conclusie

Uit het voorgaande mag blijken dat eenduidige conclusies over adellijke migratie moeilijk te trekken zijn en dat dat niet alleen te wijten is aan een gebrek aan kennis over feitelijke familierelaties of migraties van individuele personen en families. Duidelijk blijkt dat gewaakt moet worden voor de hand liggende conclusies als evenredigheid tussen machtspositie en het internationale karakter van de relaties. Er zijn tendensen waarneembaar, maar die kunnen niet tot regel verheven worden. Een beschrijving van die tendensen laat echter een veel wezenlijker vraag onbeantwoord, namelijk wat we precies onder migratie in de Friese landen willen verstaan en - misschien nog wel interessanter - hoe men in de late Middeleeuwen zelf dat concept verstond. Pas als die vraag beant-

woord is, weten we of we adellijke huwelijken over de Eems moeten duiden als een versterking van de machtspositie in een groter deel van het eigen land of als een poging om de vleugels uit te slaan naar een ander land.

Bijlage. Handschriftgenealogie Houwerda

Hieronder wordt de genealogie Houwerda letterlijk weergegeven, niet in de vorm van een schema, maar als gebruikelijke genealogie. De namen van de nazaten in de mannelijke lijn zijn vet gedrukt; de overige cursief.

- I. **[Menne Houwerda]**.
 1. **Eltke toer Munte**, soror, [volgt II.1].
 2. **Aylko Houwerda**, [volgt II.2].
 - II.1 **Eltke toer Munte**, soror [x *Frerick to Reide*]
 1. *Esse tho Logen*, [volgt III.1]
 - II.2 **Aylko Houwerda**, thoe Munte und Reyda hoefflinck.
 1. **Snelger Houwerda**, [volgt III.2].
 2. **Omko**.
 - a. **Eylke Houwerda** x *Haye Ripperda*, prouffst tho Fermsum.
 3. **Menne**, [volgt III.3].
 - III.1 *Esse tho Logen* x *Campo to Logum*, hoefflinck.
 1. *Metth to Geerdswehr*.
 - a. *Frouwe*.
 2. *Ayso tho Larrelte*.
 - a. *Esse* x *Popinges in den Ham*.
 - A. *Tiddo Popinge*.
 - B. *Esse Popinges* x *Menne Houwerda* (III.3.1.a; zie aldaar).
 3. *Hemme*.
 4. *Hyme* x *Hare*.
 - a. *Haro Wynken*.
 - A. *Aylko Wynken*.
 - b. *Campe*.
- III.2 **Snelger Houwerda** x **Ocke van Oldersum**, hyrmede is Uphusen, Wolthusen und Merienweer behilliket.

1. **Gerrelt Houwerda**, [volgt IV.].
2. **Fosse**.
3. **Aylko**.

III.3 Menne.

1. **Snelger Houwerda** x **Jetke [Bolta]**.
 - a. **Menne Houwerda** x **Esse Popinges**.
 - A. *Esse*.
 - B. **Snelger**.
 - C. **Jetke**.

IV. Gerrelt Houwerda.

Kinderen:

1. **Hicke Houwerda** x **Ette**, dochter tho Grimersum genant Beninga. a. **Ocke** x **Hero van Kloester**.
 - A. *Ocke van Kloester*.
 - B. *Hicko van Kloester*.
 - C. *Geerdt van Kloester*.
 - D. *Almet van Kloester*.
- b. **Eger**.
 - A. *Fya*.
- c. **Gerrelt**.
- d. **Keno** x **Ewe van Weerdum**.
 - A. *Hicko*.
 - B. *Hilmer*.
 - C. *Snelger*.
 - D. *Folkmer*.
 - E. *Ette*.
- e. **Folkmer**.
- f. **Hicke**.